

KATILIM BANKACILIĞININ ORTAYA ÇIKIŞINDA DAVRANIŞSAL FİNANSIN ETKİLERİ

THE EFFECTS OF BEHAVIORAL FINANCE ON THE EMERGENCE OF PARTICIPATION BANKING

Serkan Nural

Dr., Kardemir Karabük Demir Çelik San. ve Tic. A.Ş., Karabük, Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0515-0449>

ÖZET

Geleneksel iktisat yaklaşımının bir alt kolu olan geleneksel finans yaklaşımına göre yatırımcılar ve tasarruf sahipleri karar alma süreçlerinde yalnızca akılcı tutumlar sergilemekte, bireyler geleceğine ilişkin tahminlerinde ve alacakları kararlarda duygularına, inançlarına ya da değer yargılarına yer vermemektedir. Geleneksel finans hipotezinde tamamen rasyonel olduğu kabul edilen bireyin herhangi bir inancının ya da manevi değerinin bulunmadığı, kararlarını alırken duygularının olmadığı bu nedenle de yalnızca akli melekelerinin yönlendirmesiyle hareket ettiği kabul edilmektedir. Böylesine sert sınırlarla tasvir edilen ve hayatın içindeki gerçek bir bireyin davranışlarından oldukça uzak olan bu yaklaşıma karşı insanın duygularının da olduğu, alacağı kararlarda ve hayata geçireceği davranışlarda sahip olduğu değerlerin ve psikolojisinin de etkisinin olduğunu göz önünde bulunduran, geleneksel finansın katı duvarlarını yıkan Davranışsal Finans yaklaşımı ortaya çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle Davranışsal Finans, bireyi biyotik bir makine olarak görmemiş, geleneksel finansa insani bir bakış açısı katmış, yatırımcıların ve tasarruf sahiplerinin finansal karar alma süreçlerine bireylerin duygusal yaklaşımlarını ve sosyal sorumluluklarını da dahil etmiştir. İslam ekonomisinin temelinde de yalnızca İslam'ın emir ve yasaklarına uymaya yer verilmemekte, aynı zamanda insan davranışlarının etkileri göz önünde bulundurularak bütüncül bir yaklaşımla toplumdaki diğer bireylerin üzerindeki etkiler de dikkate alınmaktadır. Geleneksel iktisadi modellerde kişisel çıkarlar birincil öncelik olurken, İslami ekonomik modellerde toplumsal kalkınma ön plana alınmakta, hayat bir bütün olarak değerlendirilmekte, bireylerden yaşamları boyunca içinde buldukları toplumu devamlı surette kalkındırma gayreti içerisinde olmaları istenmektedir. Özellikle sermaye merkezli ekonomilerde geleneksel iktisat yaklaşımından dolayı bireyin yalnızca kendi menfaatini ve çıkarlarını düşünmesinden kaynaklı ortaya çıkan tüm olumsuzlukların aksine, İslam iktisadi sisteminde üretim kaynaklarının dağıtılmasında ve üretilen çıktının bölüşülmesinde adil bir yaklaşım sergilemektedir. Bu bağlamda ağırlıklı olarak geleneksel finansın izlerini takip eden faizli finans sisteminin temellerini oluşturan konvansiyonel bankacılık sistemi içinde yatırım ve tasarruf kararlarını almak istemeyen, tam aksine kendi hak ve menfaatlerine ilişkin kararlar alırken dahi toplum maslahatını gözeten, paylaşım kültürünü ön plana çıkararak faiz hassasiyetine sahip Müslümanlar, dünyada geleneksel bankacılığa alternatif olarak Katılım Bankacılığı sisteminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır. Çalışmamızda yalnızca rasyonel kararlar aldığı varsayılan ve kendi çıkarlarını her şeyin üstünde gören ekonomik insanın aksine, aldığı kararlarda başka bireyler ile toplumun genelini sosyal ve ekonomik yararını gözeterek İslami düşünce felsefesiyle yönlendirilerek karar alan insan ele alınmıştır. Bu minvalde finansal sistemlere, paylaşmaya ve bölüşmeye dayalı yeni bir bakış açısı kazandıran faizsiz finans sisteminin ortaya çıkışı, bu sistemin günümüzdeki temsilcisi Katılım Bankacılığının ortaya çıkışındaki Davranışsal Finans yaklaşımının etkileri irdelenerek meydana getirdiği sonuçlar ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Finans, Davranışsal Finans, Faiz Hassasiyeti, Paylaşmak, Katılım Bankacılığı.

ABSTRACT

According to the traditional finance approach, which is a sub-branch of the traditional economics approach, investors and savers exhibit only rational attitudes in their decision-making processes, and individuals do not include their emotions, beliefs or value judgments in their predictions about their future and decisions they will make. In the traditional finance hypothesis, it is accepted that individual, who is considered to be completely rational, does not have any beliefs or moral values, does not have emotions when making decisions, and therefore acts only with guidance of his mental faculties. In opposition to this approach, which is depicted with such harsh boundaries and is far from behavior of a real individual in life, the behavioral finance approach, which takes into account that people's emotions, values and psychology have an impact on decisions they make and behaviors they will implement, has emerged and breaks the solid walls of traditional finance has come out. In other words, behavioral finance does not see individual as a bionic machine, but adds a human perspective to traditional finance and includes individuals' emotional approaches and social responsibilities in financial decision-making processes of investors and savers. The basis of Islamic economics is not only compliance with the orders and prohibitions of Islam, but also the effects on other individuals in society are taken into account with a holistic approach, taking into account the effects of human behavior. While personal interests are the primary priority in traditional economic models, in Islamic economic models social development is prioritized, life is evaluated as a whole, and individuals are asked to constantly strive to develop society they live in throughout their lives. Contrary to all negativities that arise from the traditional economic approach, especially in capital-centered economies, where individual thinks only of his own benefits and interests, Islamic economic system displays a fair approach in distributing production resources and dividing produced outputs. In this context, Muslims with interest sensitivity, who do not want to make investment and savings decisions within conventional banking system, which forms the basis of interest-based financial system, which mainly follows traces of traditional finance, but on the contrary, considers welfare of society even when making decisions regarding their own rights and interests, and emphasizes culture of sharing, are in the world. They paved the way for emergence of participation banking system as an alternative to traditional banking. In our study, unlike the economic person who is assumed to make only rational decisions and sees his own interests above all else, the person who makes decisions with Islamic philosophy of thought, considering social and economic benefit of other individuals and society in general, is discussed. In this regard, emergence of interest-free finance system, which brings a new perspective to financial systems based on sharing and division, and effects of the behavioral finance approach on emergence of Participation Banking, the current representative of this system, are examined and the results it produces are revealed.

Keywords: Traditional Finance, Behavioral Finance, Interest Sensitivity, Sharing, Participation Banking.

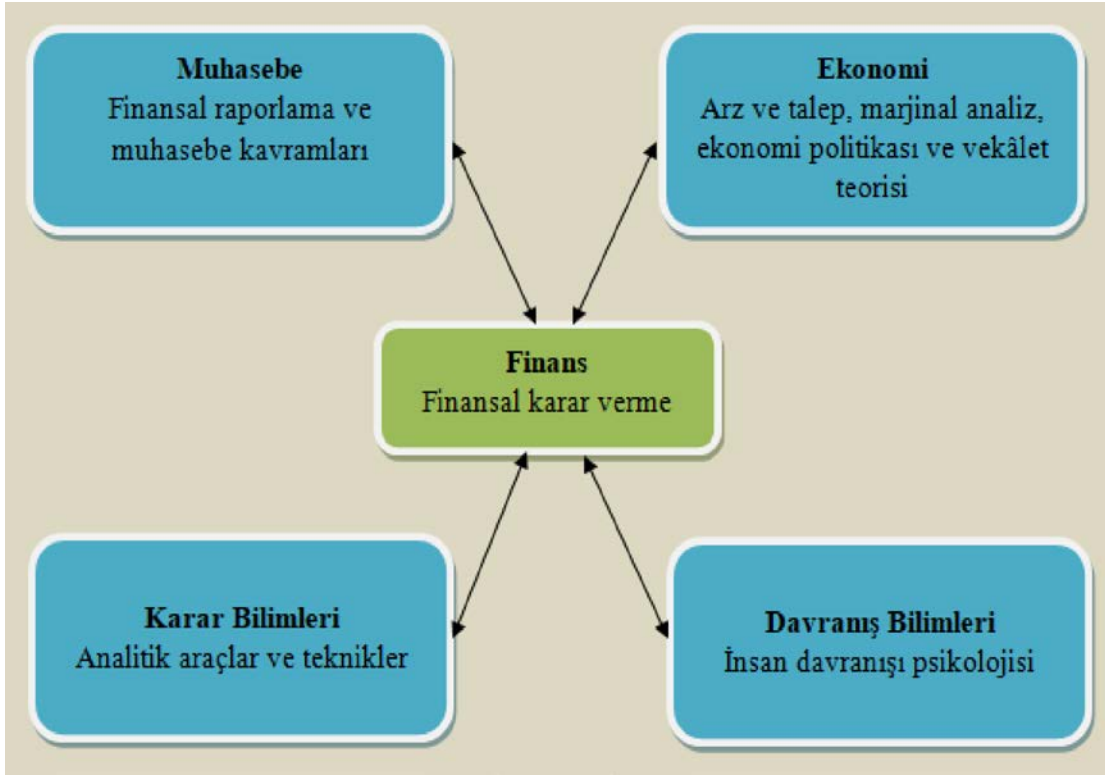
GELENEKSEL FİNANS

Geleneksel finans kavramının ortaya çıkışında ve tanımlanma sürecinde ifade edildiği gibi Homo Economicus (İktisadi İnsan) XVIII. ve XIX. yüzyıllarda iktisadi denklemlerin ortaya konulması için insanın temelde ne olduğunu modellemek amacıyla oluşturulmuştur. Homo

Economicus her zaman ve her yerde olduğu varsayılan ayrıca üretim, tüketim ve değişim faaliyetlerinde bulunan ve bu süreçlerde geleceğe yönelik tam bilgiye haiz olduğu farz edilen insan anlamını taşımaktaydı. Aynı zamanda sahip olduğu bu bilgiler ışığında Homo Economicus'un vereceği kararlar ve neticesinde ortaya çıkacak yatırımlarda her zaman tutarlı ve yalnızca rasyonel davranış sergilemekteydi (Yalçınkaya, 2004: 6).

Finans kavramının tanımlanması, finansın ekonomilerdeki rolü değiştiği ve geliştiği için zaman içerisinde farklılık göstermiştir. XX. yüzyılın başında finans kavramı bireylerin ve kurumların namına fon alınması ve yönetilmesiyle ilgiliydi. Söz konusu bu dönem içinde varlık transferinde kullanılmakta olan finansal araçlar ve menkul kıymetler, borç veren, birikimi olan tasarruf sahipleri ve yatırımcılar ile borç alan taraflar arasında köprü vazifesi gören kurumların faaliyette buldukları finansal piyasalara odaklanılmıştır. Zaman içerisinde finansın tanımı, bir kişi veya kuruluşun finansman ihtiyaçlarını kapsayacak biçimde genişletilerek dışsal odak noktasından iç finansman ihtiyaçlarını da göz önünde bulunduran içsel odak noktasına yoğunlaşan bir yaklaşımla değişmiştir. Bu sebeple finans kavramı için kısaca, zaman içinde kıt kaynakların tahsis edilmesiyle ilgili bir kavram olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bu kaynaklar menkul ya da gayrimenkuller olabileceği gibi bu yönde karma kararlar verilmesine ihtiyaç duyulabilmekte olup finansal kararlar almanın temelinde fona ulaşmak ve bu fonları bir amaç uğruna tahsis edilmesine aracılık etmek yatmaktadır. Öyle ki yatırım ve finansmanla ilgili fayda ve maliyetlerin bilinmesi büyük bir önem taşımaktadır çünkü bu etkenler belirli bir vadeye yayılmakta ve bilinmeleri kesin olarak mümkün olmamaktadır. Bir başka ifadeyle, fayda ve maliyetler gelecekte ortaya çıktığından tahmin edilen fayda ve maliyetlerin fiiliyatta ortaya çıkıp çıkmayacağı hususunda belirsizlikler bulunmaktadır (Bennett, vd. 2017: 4).

Beklenen fayda teorisi de geleneksel finans kavramının temelini oluşturmakta olup ilk defa Bernoulli tarafından ortaya atılmış, John Von Neumann ve Oscar Morgenstren'in çabalarıyla formüle edilerek finans kavramının temelleri atılmıştır. Beklenen fayda teorisine göre insan aklıyla hareket etmekte olan bir varlıktır ve "Homo Economicus" modelidir. Beklenen fayda teorisine göre insan sosyolojik ve psikolojik etki ve etkenlerden arındırılmış sürekli olarak kendi çıkarlarına hizmet etmekte olan ben merkezci bir varlıktan ibarettir. Bu yaklaşıma göre Homo Economicus riskli veya belirsizlik durumlarını dikkate alarak önüne gelen fırsatlar ile beklediği fayda ya da zararları kıyaslayarak bir tercihte bulunmaktadır (Kıyılar-Akkaya, 2016: 23). Söz konusu varsayımlar üzerinde hareket etmekte olan insan iktisat biliminde tanımlanmakta olan rasyonel insan kavramıdır. Bir başka ifadeyle literatürde geçen akılcı insan yani Homo Economicus yalnızca kendi menfaatini düşünen, kararlarında yalnızca kendine yönelik faydaları göz önünde bulundurma çabası içinde, devamlı surette fayda maliyet hesabı yapan, duygularından arınmış, yalnızca rasyonel davranışlar sergileyen hipotetik bir insanın şeklinde tanımlanmaktadır. Bu noktadan hareketle modern finans teorilerinde insanların akılcı oldukları temel bilgi kaynağı olarak kabul edilmekte olup tamamıyla rasyonel olduğu iddia edilen insan tanımlanırken temel dayanağına aykırı bir şekilde söz konusu bu akılcı yaklaşımlar deney ve gözleme dayalı hiçbir çalışmaya da dayanmamaktadır. Aslında bu teori için insanın nasıl davrandığından ziyade nasıl davranması gerektiğine ilişkin bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Beklenen fayda teorisine karşı ortaya atılan itirazların kökeninde ise teoride varsayılan insan davranışlarının gözlenen insan davranışlarından farklı olması yatmakta olup yapay olarak oluşturulan deneysel riskli durumlarda birey davranışlarının teoride öngörülmekte olandan farklı olduğunu ispatlanmıştır (Bostancı, 2004: 5).

Şekil 1. Finans Kavramının Doğası

Kaynak: Bennett, Parry ve Wirth, 2017: 7

DAVRANIŞSAL FİNANS

1970'lerden bu yana finans kavramı tanımlanırken insanların rasyonel davranışlar sergilediği ve geleceğe yönelik tahminlerinde tarafsız ve bağımsız oldukları yaklaşımıyla hareket edilmiştir. Bu minvalde insanların kendi menfaatlerine yönelik en iyi tercihleri yaptıkları varsayımıyla, yatırımcılar ve tasarruf sahiplerine yönelik güçlü bazı enstrümanlar üretilmiştir. Arbitraj Fiyatlama Modeli, Sermaye Varlıklarını Fiyatlama Modeli (CAPM) ve Opsiyon Fiyatlama Modeli gibi fiyatlamaya ilişkin modeller ile varlıkların değerlendirilmesi ve fayda maliyet ilişkisinin anlaşılması mümkün olabilmekteydi. Bununla birlikte psikologlar söz konusu bu modellerin kötü birer varsayım olduklarını ve gelecekle alakalı öngörülerde insanların akılcı davranışlar sergilemeyebileceklerini biliyorlardı. İlk başlarda Davranışsal Finans kavramına önyargılı yaklaşmış olmasına rağmen bilhassa son yıllarda psikolojik olarak finansal kararlar alınırken duyguların etkisini kanıtlayacak çalışmaların ortaya konulmasıyla Davranışsal Finans kavramı daha ikna edici olmayı başarmıştır (Nofsinger, 2005: 22).

Bu bağlamda psikoloji; düşünce, duygu, sevgi, algılama ve davranış konularıyla ilgilenmekte olup psikolojik yaklaşımlar yatırım kararları alınırken çok önemli olabilmektedir. Dolayısıyla finansın davranış boyutu, psikoloji ve finansın bir araya gelmesi olarak ifade edilebilmektedir (Kıyılar-Akkaya, 2016: 117). Davranışsal Finans kavramını genel çerçevede değerlendirilecek olursa insanların hangi durumlarda nasıl davranışlar sergilediklerini ortaya koymaya çalışan bir yaklaşımdır denilebilir. Yatırım kararı alırken yatırımcıların nelere dikkat ettikleri araştırıldığında yalnızca risk ile getiri değişkenlerinin ötesinde başka ilgili olabilecek diğer değişkenleri de göz önünde bulundurdıkları ve tüm değişkenlerin analiz edilebilmesi gibi kusursuz sayılabilecek bir süreç olmadığını nihai olarak da alınacak kararların getiriyi ya da daha geniş anlamda faydayı en üst düzeye taşıyan değil, en pozitif senaryo ile karar alıcı

pozisyonundaki yatırımcıyı tatmin edebilen kararlar olduğu yaklaşımı Davranışsal Finans hususunda gerçekleştirilen araştırmaların mihenk taşıını oluşturmaktadır (Bostancı, 2003: 1). Yani insan yaratılış özellikleri gereği birtakım yönleriyle kusursuz olmaktan uzak olması nedeniyle aldığı kararlar ve uygulamaya koyduğu davranışları da mükemmel olmaktan uzaktır. Bu nedenle pek çok dış faktörden etkilenen kompleks süreçler içinde karar vermek zorunda kalan insanın eylemleri çoğu kez yanlış ya da tutarsız olabilmektedir. İnsanın davranışlarının ve kararlarının kusursuz ve tamamıyla akılcı olmaktan uzaklaştıran en temel faktör ise insanın duygularının da karar verme süreçlerine dahil olmasıdır (Kaya, 2007).

O zaman denilebilir ki, yalnızca sonuca odaklanan Homo Economicus, kendisine sunulmakta olan tercihler arasından rasyonel bir seçim yaparak beklenen faydası en üst düzeyde olan seçeneği tercih etmeyi hedeflemektedir. Halbuki ikame bir tür olarak ortaya çıkarılan Homo Sociologicus (Sosyal İnsan) ise daha ziyade sebeplere odaklı olup bireysel seçimlerdeki süreçleri şekillendiren konulara önem vermekte ve yoğunlaşmaktadır. Homo Economicus sınırlandırmalara odaklanırken, Homo Sociologicus din, ideoloji, gelenek, kitlesel eğilimler, kompleks etkileşimler gibi çok yönlü, çok değişkenli ve çok boyutlu yapıları araştırmaktadır (Yalçınkaya, 2004: 13). Bu nedenle psikologlar son yıllarda insanların sistemli bir biçimde optimum muhakeme ve karar alma süreçlerinden hangi faktörler nedeniyle saptıklarını açıklayabilecek çalışmalara imza atmaktadırlar. Davranışsal Finans yaklaşımıyla, bir takım finansal yapıya sahip problemlerin, akılcı insan davranış modeli yerine tamamıyla akılcı davranışlar sergilemeyen insan modeli kullanılarak daha pratik bir şekilde çözüme ulaşılabileceği tartışılmaktadır. Geleneksel finans yaklaşımında öngörüldüğü biçimde insanlar rasyonel ise, rasyonellik yaklaşımı ortadan kaldırıldığında ya da daha esnek bir biçimde değerlendirildiğinde nasıl sonuçlara ulaşılacağı Davranışsal Finansın temel konusunu oluşturmaktadır (Nicholas-Richard, 2002: 1053). Davranışsal Finans yaklaşımı kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde bireylerin finansal karar alan süreçlerinde etkilendikleri belli başlı eğilimler ortaya çıkmış olup bu eğilimler “Bilişsel Eğilimler” ve “Duygusal Eğilimler” olmak üzere iki ana başlık altında açıklanmıştır. Özetle “Bilişsel Eğilimler” yatırımcıların karar alma süreçlerinde kestirme yolları aradığını ifade etmekten, “Duygusal Eğilimler” kayıp yaşama ve pişman olma halinden kaçınmalarını ifade etmektedir (Şimşek, 2018: 33).

Tablo 1. Duygusal ve Bilişsel Eğilimler

BİLİŞSEL EĞİLİMLER	DUYGUSAL EĞİLİMLER
<ul style="list-style-type: none">• Çerçeveleme• Zihinden muhasebe• Belirsizlikten kaçınma• Muhafazakarlık• Temsil Etme• Ulaşılabilirlik• Aşırı güven• Doğrulama• Bilişsel uyumsuzluk	<ul style="list-style-type: none">• Kayıptan Kaçınma• Pişmanlıktan kaçınma• İyimserlik• Yatkılık• Hâkimiyet• Sahiplik• Statüko

Kaynak: Şimşek, 2018:33

KATILIM BANKACILIĞI VE DAVRANIŞSAL FİNANS

Finansal kuruluşlar arasında öncelikle bankacılık sektörü finansal aracılık hizmeti sunarak ekonomik büyüme ve kalkınmada vazgeçilmez bir rol üstlenmektedir. Bankacılık sektörü ekonomik sistemlerin birçoğunda finansal sistemin merkezi durumunda olup bu sebeple istikrarlı bir finansal sistem için bankacılık sektörünün ana sektör olduğu ifade edilebilir. Bankacılık sektöründe meydana gelebilecek aksaklıklar, tüm finansal sistemdeki istikrarın bozulmasına neden olabilecek bir potansiyele sahiptir (Parsa, 2020: 4). Bu çerçevede Davranışsal Finans kavramının sınırlı rasyonellik yaklaşımının karşılığını tam olarak bulduğu alanlardan biri İslami Finans ve İslami Finansın bir alt dalı olan Katılım Bankacılığı alanıdır. Bu durumun temel nedeni ise, Davranışsal Finans kavramının İslami Finans ve Katılım Bankacılığı alanındaki kişilerin tamamıyla akılcı davranışlar sergilemediği ve finansal karar süreçlerine etki eden ve akılcılıktan sapmalarına neden olan faktörlerin bulunduğu gerçeğine dayanmaktadır. Bu yüzden söz konusu iki alanın beraber değerlendirilmesi geleneksel finans varsayımına ciddi bir alternatif sunabileceği gibi, daha geniş kitlelere hitap edebilen ve toplumun tabanına yayılan finansal bir yapının da oluşturabileceği ön görülmüştür. Finansal alanda teorik olarak ortaya çıkan gelişmelere ek olarak sektörel olarak da önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Geleneksel finans yaklaşımı ile bankacılık sektörüne karşı öncelikli olarak dini gerekçeler olmak üzere politik ve ekonomik çeşitli gerekçelerle ortaya çıkan İslami Finans ve alt kolu Katılım Bankacılığı kurum ve kuruluşları dünya çapında hızlı bir gelişim kaydetmiştir. İslami Finansın ve Katılım Bankacılığı'nın insana olan yaklaşımının temelinde Davranışsal Finans yatmakta olup, geleneksel finansla geleneksel bankacılık yaklaşımının eksik kaldığı ya da çözüm üretmekte zorlandığı hususlarda ekonomilere ve toplumların temelini oluşturan bireylere yeni bir perspektif kazandırmaktadır (Tekin, 2020: 141-163).

Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılığının Farklı Yönleri

Katılım Bankalarındaki temel özelliklerden biri durumundaki katılım kavramı, Katılım Bankalarının gerek finansman sunarken gerek ise fon toplama faaliyetlerinde paylaşmaya dayalı bir yaklaşıma sahip olmasına dayanmaktadır. Katılım Bankaları'nı geleneksel bankalardan farklı kılan en önemli fark olması nedeniyle fon toplamak amacıyla katılma hesapları oluşturulmakta ve katılım kavramı kullanılmaktadır. Diğer bir ifadeyle Katılım Bankaları, katılma hesapları ve özel cari hesaplar vasıtasıyla fon toplayan ve topladığı bu fonları faizsiz finansman prensip ve yöntemlerine uygun olarak kullanarak faaliyette bulunan bankalardır (Ziraat Katılım, 2024).

Katılım Bankaları ile geleneksel bankalar arasındaki temel farkları aşağıdaki gibi sıralamamız mümkündür (Ziraat Katılım, 2024):

- Risk dağılımı perspektifinden bakıldığında, geleneksel bankacılık sisteminde riskin tamamı borçlu tarafa yüklenmekte ve temele ilke olarak her zaman borç veren kâr etmektedir.
- Katılım Bankacılığı'nda ise, emek-sermaye ortaklığı kurulmakta olup riski hem sermaye veren taraf olan sermayedar hem de sermayeyi işleten taraf olan emek sahibi aralarında paylaşmaktadır. Bu durumda emek sahibi taraf emek zararına, sermaye sunan taraf da parasal zarara katlanmaktadır. Ama kurulan ortaklık sermaye ortaklığıysa riski yalnızca sermayedarlar paylaşmaktadır. Katılım Bankacılığı'nda emek veren tarafın emeğinin zayı olması, sermaye koyan tarafın da zarar edebilme olasılığı vardır.
- Geleneksel bankacılık sisteminde bankalar müşterilerine faizli borç (kredi) vermektedir. Katılım Bankalarındaysa ticaret yöntemi ile fon kullanılmakta, müşterinin ihtiyacı olan mal, hizmet ya da hakkı satıcısından peşin olarak satın almakta ve üzerine kâr ekleyip müşterisine vadeli şekilde satmaktadır.

- Geleneksel bankacılık sisteminde kredi işlemlerinde ödemeler banka müşterisine yapılmaktadır. Satıcıya ödeme yapılırsa dahi bu ödeme, malın alış bedeline ilişkin değil müşteri adına kullanılan kredi bedelinin satıcı tarafa ulaştırılması işlemidir. Buna istinaden Katılım Bankacılığı sisteminde ödeme banka müşterisine yapılmamakta, malın satıcısı olan tarafa yapılmaktadır. Söz konusu durumdaki bedel, Katılım Bankası tarafından malın alış bedeli durumundadır.
- Geleneksel bankacılık sisteminde paranın zaman değeri bulunmakta olup söz konusu paranın zaman değeri borç verenin yararına her zaman artış göstermektedir. Katılım Bankacılığı sisteminde para başka bir tarafa ödünç kullanıldığında sadece enflasyon oranında zamana göre bir değişim olabilmektedir. Fakat bir mal önceden belli bir kâr ile vadeli satılması (murabaha) ile finanse edilmesi durumunda talep edilen vade farkı, mal satışından ortaya çıkan kâr olup paranın zaman değeri değildir.
- Geleneksel bankacılık sisteminde yasal boyutta her faaliyet bankacılık işlemlerine konu olabilmekteyken, Katılım Bankacılığı'ndaysa yasal olmasına ek olarak İslami açıdan uygun sayılan ve serbest olan faaliyetler Katılım Bankacılığı işlemlerine konu olabilmektedir.
- Geleneksel bankacılıkta faiz gelir elde ederken temel enstrüman olarak kullanılmaktayken, Katılım Bankacılığı'ndaysa kâr payı temel enstrüman olarak kullanılmaktadır.

Tablo 2. Katılım Bankacılığı ve Geleneksel Bankacılığın Karşılaştırması

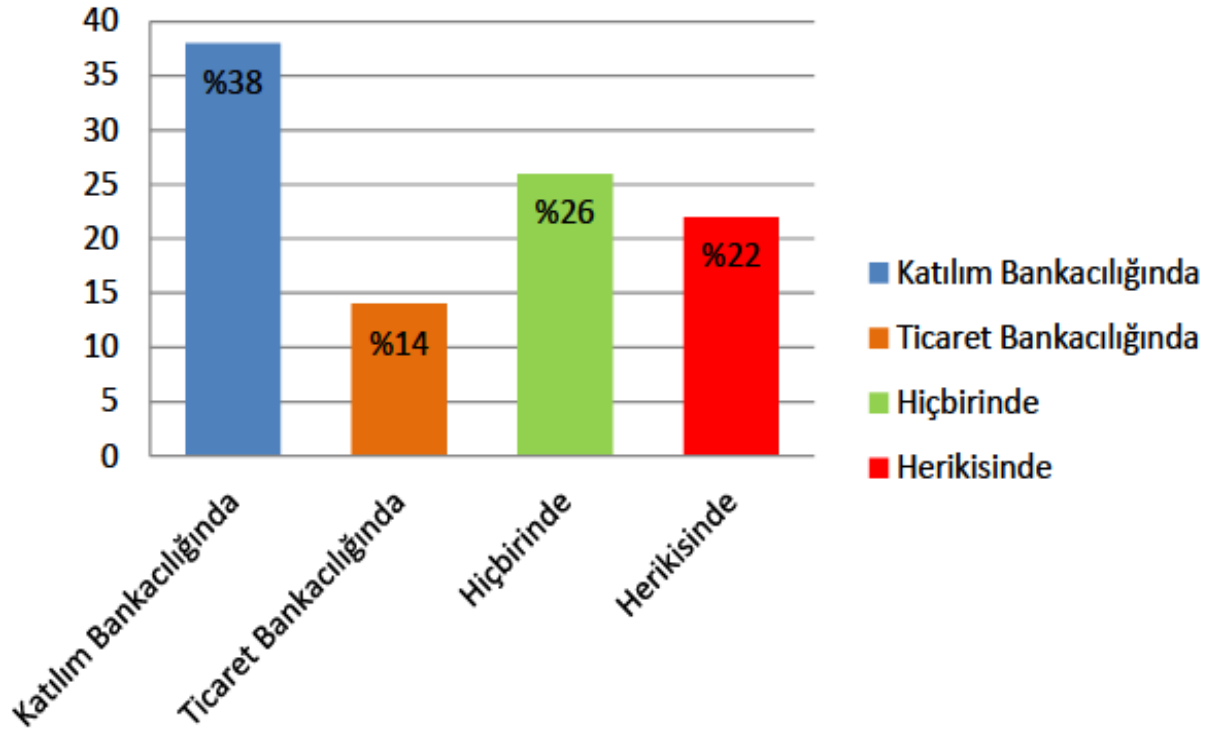
Özellikler	Katılım bankacılığı	Geleneksel bankacılık
Yasal Temel	Katılım bankacılığı İslami Şeriat ilkeleri tarafından yönlendirilmektedir; Riba (faiz), Maysir (spekülatif faaliyetler) ve Gharar (belirsizlik). İslam hukukunda yasadışı ilan edilen işletmelere yatırım yapmak yasaktır.	Geleneksel bankalar liberal ve laik yasalara dayanmaktadır. Tamamen faize dayalıdır ve çeşitli projelere serbestçe ticaret ve yatırım yapabilirler.
Müşterilerle İlişki	Katılım bankaları kar ve zarar paylaşımına dayalı enstrümanlar kullandıklarından, banka ve müşteri ilişkisi ortaklık ve yatırımcı-girişimci ilişkisidir.	Geleneksel bir banka ile müşterileri arasındaki ilişki, borçlu-alacaklı ilişkisidir.
Paranın yönetimi	Para, yalnızca bir değişim aracı ve değer saklama aracıdır, kiraya verilemez veya nominal değerinden daha yüksek bir fiyata alınıp satılamaz.	Para bir meta olarak kabul edilir. Geleneksel bankalar, daha düşük bir oranda fon satın alarak ve daha yüksek bir orandan bu fonları yeniden satarak kar elde ederler.
İş modeli	Katılım bankacılığının iş modeli, kar/risk paylaşımı ve reel ekonomik faaliyetlere odaklanmıştır. Ticareti yapılan emtiaların fiziksel varlığının gerekli olduğu enstrümanları kullanırlar.	Geleneksel bankalar, kredi yaratmak için emtiaların fiziksel varlığına önem vermezler.
Sosyal Yönelim	Katılım bankacılığının iş modeli, gelirin yeniden dağıtımı için zekat (hayır kurumu) adı verilen bir mekanizma içermektedir.	Geleneksel bankalar kar odaklıdır. Bu çeşit hayırsever bağış mekanizmaları bulunmamaktadır
Danışma Kurulu	Katılım bankalarının, bankanın araçlarını ve ticari faaliyetlerini doğrulayan bir denetleme kurulu vardır.	Geleneksel bankaların böyle bir ekstra maliyet birimi yoktur.

Kaynak: Parsa, 2020: 4

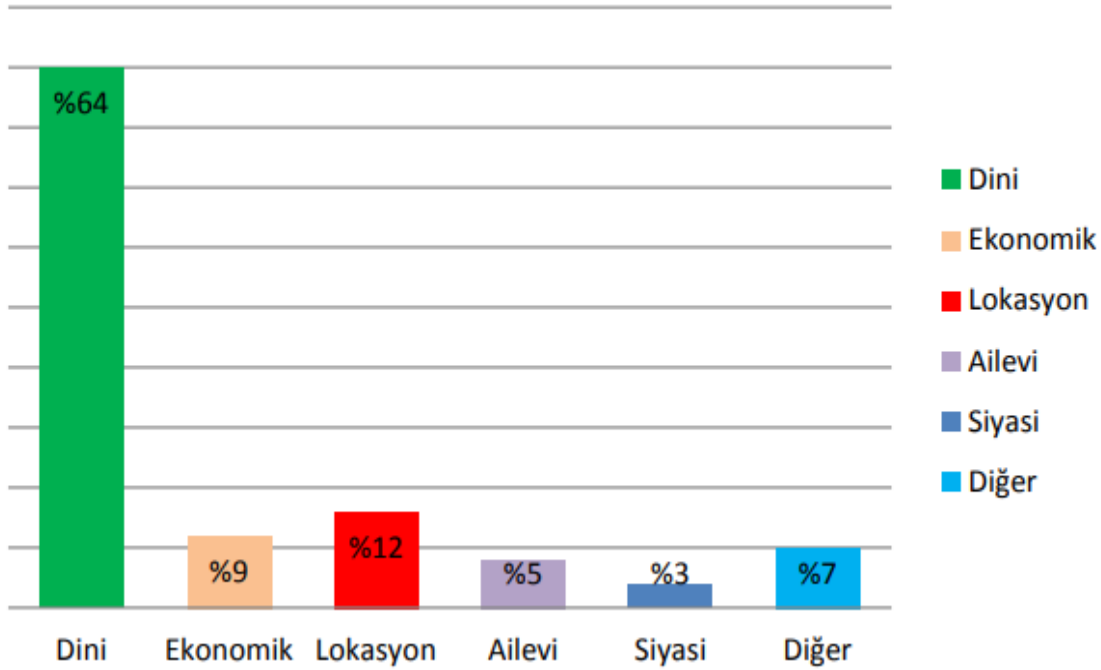
Bu minvalde özellikle son yıllarda Katılım Bankacılığına ait ürün ve hizmetlere ilişkin tüketici davranışını anlamaya ve açıklamaya çalışan çalışmalar daha çok ilgi çekmeye başlamış ve bu çalışmalarda tüketicilerin İslami Finans alanına teşvik eden, Katılım Bankacılığını tercih etmelerine neden olan çeşitli unsurlar tespit edilmiş, Katılım Bankacılığı'na ait ürün ve hizmetlere yönelik tüketicilerin tercihlerini etkileyen faktörler ve sonuçlar ortaya koyulmuştur (Hafiane-Allouch, 2021: 43).

Örnek olarak Bahreyn'de, Katılım Bankası müşterilerinin neden Katılım Bankalarını tercih ettiklerine ilişkin unsurların belirlenmesi için kapsamlı bir anket çalışması yapılmış olup söz konusu çalışma neticesinde Katılım Bankası müşterilerinin ilk başta dini gerekçelere bağlı olarak, sonraki gerekçe olarak da getiri oranları arasında kar paylarının getirilerinin göz önünde bulundurulduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Katılım Bankalarının temel bankacılık hizmetlerinden de memnun kalındığı ama Katılım Bankalarında hizmet maliyetlerinin çok yüksek olduğuna ilişkin genel bir tablo ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de 162 Katılım Bankası müşterisiyle gerçekleştirilen anket çalışması sonucunda Katılım Bankalarının tercih edilmesinde gerekçe olarak, Katılım Bankası çalışanlarının yakın ilgisi, dini nedenler ve geleneksel bankalarda sunulan hizmetlerin Katılım Bankaları tarafından da sunulduğu gerekçeleri ortaya konulmuştur. Pakistan'da gerçekleştirilen bir diğer çalışmada da Katılım Bankacılığı alanının tercih edilmesindeki nedenlerden birinin karlılık olduğu ortaya çıkmış, temel bankacılık hizmetleri kapsamında maliyet unsurlarının daha düşük olduğu, bu nedenle Katılım Bankalarının geleneksel bankalara tercih edildiği tespit edilmiştir. Katılım Bankacılığının öncelikli olarak tercih edilmesindeki etkenlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bir başka çalışmada da 400 kişi ile anket çalışması yapılmış olup anket sonuçlarına göre Katılım Bankacılığının öncelikli olarak tercih edilmesindeki en temel gerekçelerden birisinin arkadaş ya da akraba tavsiyesi olduğu ortaya çıkmıştır (Özsoy, vd. 2013: 191-192).

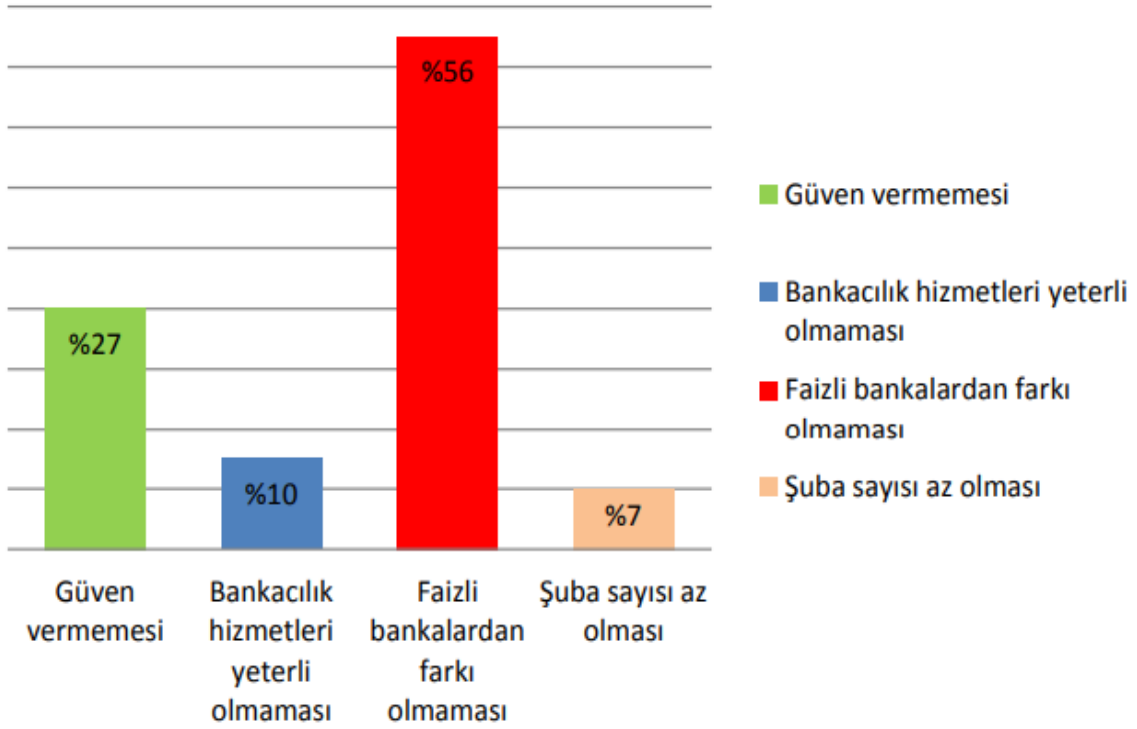
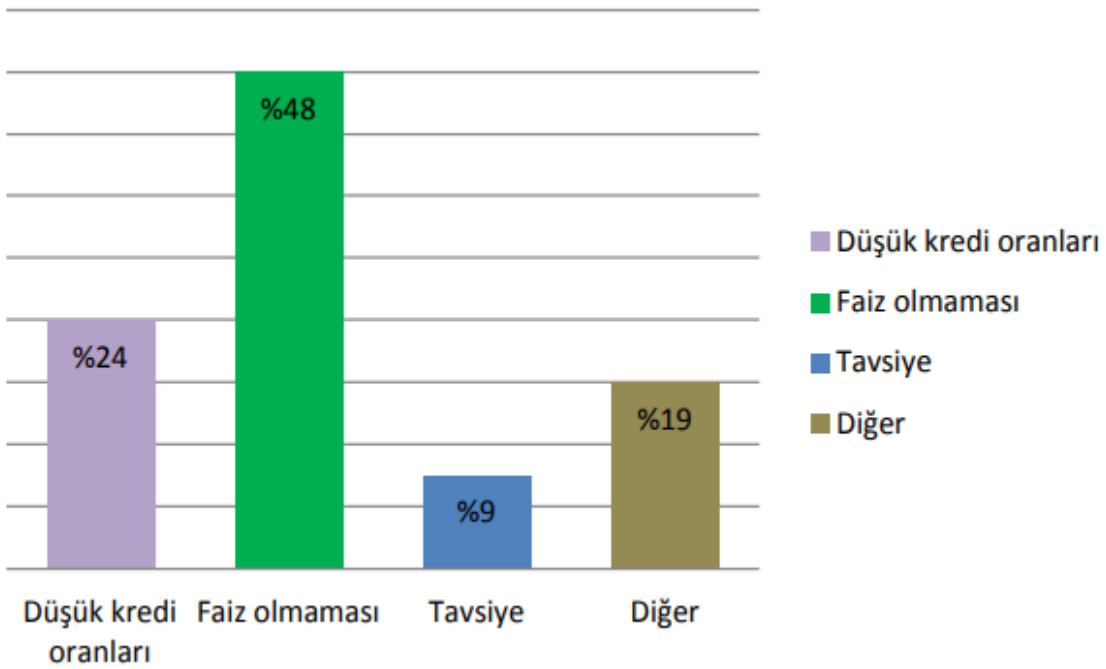
Yakın dönemde gerçekleştirilen bir diğer anket ise, bankacılık sektörü hakkında bilgi sahibi olan 100 kişiyle gerçekleştirilmiş ve verilen yanıtlar aşağıdaki grafiklerde yüzdelik olarak sunulmuştur (Dikmen, 2019:42). Ankette yer alan sorulara verilen yanıtlar genel olarak değerlendirildiğinde, bankacılık sektöründe Katılım Bankalarının tercih edilmesi lokasyon, şube sayısı, kredi oranları vb. geleneksel bankaların sunduğu hizmetler ile kıyaslandığında alınan sonuçlar anlamlı bir fark ortaya koymazken, Katılım Bankacılığının tercih edilme nedenleri arasında ilk sırada ve önemli bir farkla dini gerekçeler gösterilmiş, finansman kullanma nedenleri arasında da yine önemli bir oranda katılımcı Katılım Bankalarında faiz olmamasını Katılım Bankaları ile çalışmalarının gerekçesi olarak göstermişlerdir.

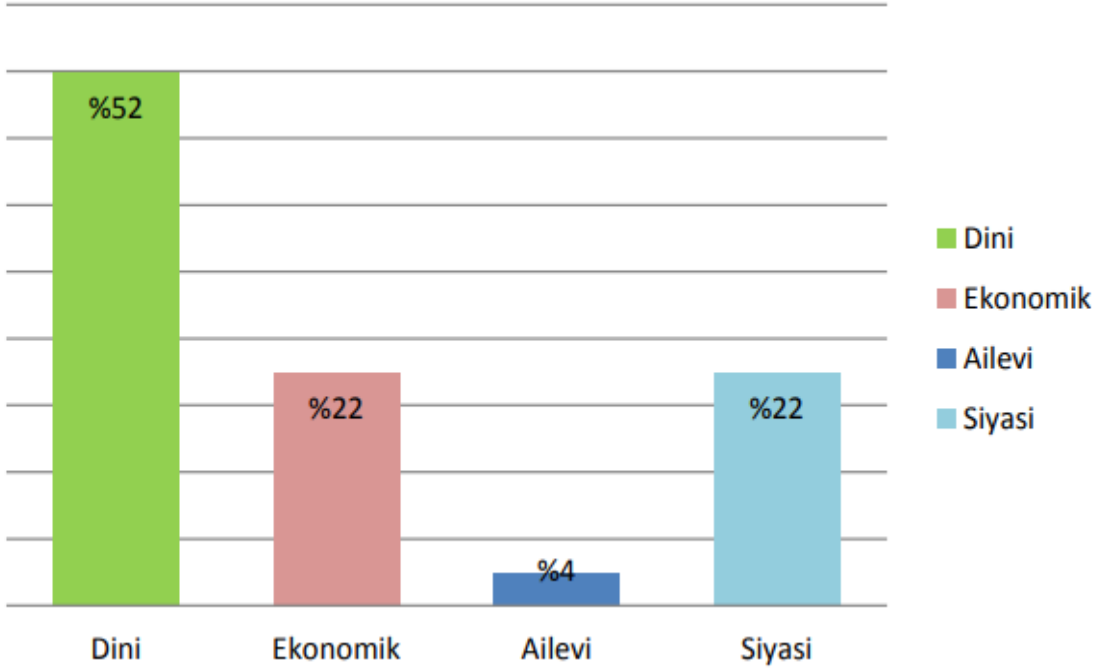
Grafik 1. Bankacılık Sektöründe Tasarruf Değerlendirme Seçenekleri

Kaynak: Dikmen, 2019:43

Grafik 2. Katılım Bankacılığını Tercih Etme Nedenleri

Kaynak: Dikmen, 2019:49

Grafik 3. Katılım Bankacılığının Tercih Edilmeme Nedenleri**Kaynak:** Dikmen, 2019:50**Grafik 4.** Katılım Bankalarında Finansman Kullanma Sebepleri**Kaynak:** Dikmen, 2019:53

Grafik 5. Katılım Bankalarına Yönelik Oluşan Ön Yargı Nedenleri

Kaynak: Dikmen, 2019:55

SONUÇ

Bireysel yatırımcıların vermiş olduğu finansal kararlar çok büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle finansal kararlar alırken insan duygularının yönlendirici etkilerine vurgu yapan Davranışsal Finans, insanın neden rasyonel hareket etmediğine odaklanmaktadır. Bu minvalde alınan finansal kararların gerekçelerinin ortaya konulması noktasında bir takım eksik yanları olan Geleneksel Finans yaklaşımına alternatif olarak Davranışsal Finans yaklaşımı benimsenmiş, bu yaklaşımla finansal kararlar alırken insanın kusursuz bir makineden ziyade duygu ve düşünceleri olan bir varlık olduğu dikkate alınmıştır. Bir başka ifadeyle insanın sosyal ve duygusal yönelimleri olduğu için duygularından arındırılmış bir robot gibi yalnızca hesaplamalar yaparak rasyonel kararlar alamamakta olduğu, tam aksine geçmişteki tecrübeleri, yaşamışlıkları ve hatta içinde bulunduğu güncel psikolojisinin kişinin finansal kararlar alırken tamamıyla irrasyonel davranışlar sergilemesine neden olduğu anlaşılmıştır.

Bu çerçevede finans sisteminin belki de en önemli oyuncusu durumundaki bankacılık sektöründe meydana gelen gelişmeler neticesinde geleneksel bankacılık sistemine ikame bir sistem ortaya çıkmıştır. İnsanın kararlarında tamamıyla akılcı tutumlar sergilemediğini kabul eden Davranışsal Finans bakış açısının bir ürünü olarak ortaya çıkan İslami Finans ve alt kolu olan Katılım Bankacılığı'na ilişkin ilk uygulamalar 1960'lerde rastlanmaktayken, ülkemizde Faizsiz Finans kurumlarının faaliyetlerine başlaması 1980'lerin ortasına kadar uzanmaktadır. Dini eğilimler başta olmak üzere farklı nedenlerle ortaya çıkan Faizsiz Finans sistemi, günümüzdeki resmi adıyla Katılım Bankacılığı, bugün bankacılık sektöründe aldığı pay beklenen düzeyde olmasa da gelişimini sürdürmektedir.

Netice itibariyle geleneksel banka müşterileri ile Katılım Bankası müşterilerinin finansal kararlar alırken, insanın finansal davranışlarında sosyal ve duygusal yaklaşımların da etkili olduğunu vurgulayan Davranışsal Finans bakış açısının hâkim olduğu gerçeğiyle, ülkemizde

kuruldukları günden bugüne bankacılık sektöründe arzu edilen paya ulaşamayan Katılım Bankaları, sektördeki paylarını arttırmaya yönelik tüketici davranışlarını anlamaya ve açıklamaya yönelik çalışmaları dikkate alarak, sektördeki ürün ve hizmetlere yönelik tüketicilerin tercihlerini etkileyen faktörler ve sonuçlar ile potansiyel Katılım Bankası müşterilerinin bilişsel, sosyal ve duygusal davranışsal yaklaşımlarını dikkate alarak ürün ve hizmetlerini geliştirmesi, tüketicilerin psikolojik eğilimlerini de göz önünde bulundurarak reklam ve tanıtım faaliyetlerine yön vermesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Bennett, A., Parry, J. ve Wirth, C. (2017). *Fundamentals of finance: Financial institutions and markets, personal finance, financial management* (Fourth Edition). New Zealand: Massey University Press.

Bostancı, F. (2004). *Davranışçı Finans*, Yeterlilik Etüdü Çalışması, SPK Yayınları, Ankara.

Bostancı, F. (2003). *Davranışçı Finans Yeterlilik Etüdü*, S.P.K. Yayım No:57, Ankara.

Dikmen, S. (2019). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye ekonomisine etkileri*.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

Hafiane, M. A., Allouch, F. (2021). *Factors Influencing Adoption Of Islamic Banking in Morocco: An Exploratory Study. Business Perspective Review* 3.

Kıyılar, M., Akkaya, M. (2016). *Davranışsal Finans*. İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Nicholas B., Richard T. (2002). *A Survey Of Behavioral Finance, The Handbook of the Economics Of Finance*.

Nofsinger, R. (2005). *The Psychology of Investing*, Pearson Education Hall, 2nd Edition.

Özsoy, İ., Görmez, B., Mekik, S. (2013). *Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik*. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(20).

Parsa, M. (2020). Efficiency and Stability of Islamic vs. Conventional Banking Models: A Meta Frontier Analysis. *Journal of Sustainable Finance & Investment*.

Serdar Kaya (2007) *Serbest Piyasa, İnsan ve Sahte Özgürlükler Dünyası*, <http://www.liberal-dt.org.tr/index.php?lang=tr&message=article&art=455> (20.01.2007).

Tekin, B. (2020). *Davranışsal Finans-İslami Finans Etkileşimi*, İslam İktisadi ve Finans Üzerine Çalışmalar, Ed. Musa Öztürk, 1. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Timuçin, Y. (2004). *Risk ve Belirsizlik Algılamasının İktisadi Davranışlara Yansımaları*, Muğla Üniversitesi Tartışma Tebliği, Working Paper No: 2004/05.

Ziraat Katılım Bankası (2024). Katılım Bankacılığını Tanıyın <https://www.ziraatkatilim.com.tr/bizi-taniyin/katilim-bankaciligini-taniyin> (06.02.2024).